

الذریعه و آقا بزگ طهرانی

قسمت دوم - دنباله شماره قبل

مجلد نهم: این مجلد بشعر و شعرای شیعه اختصاص دارد و بترتیب حروف آغاز تخلص شاعران مرتب گردیده است و نام هر شاعری که اثری از وی باقی است یاد شده است.

این مجلد در چهار جز که مجموعاً ۱۵۴۰ ص است چاپ و آثار هشت هزار و پانصد شاعر در آن ذکر شده است و خود یک تذکره شعرای کامل بحساب می آید که از این حیث نیز بکلی بی نظیر است. بخش اول این مجلد در سال ۱۳۳۳ ش و بخش دوم در سال ۱۳۳۸ ش و بخش سوم در سال ۱۳۴۲ ش و بخش چهارم در سال ۱۳۴۶ ش منتشر گردید. در پایان بخش چهارم دو فهرست بسیار مفید دیده می شود. نخست فهرست انساب شعرا است. در این فهرست شعراء شهرها و حرفه ها و خانواده های خود دسته بندی شده اند. مثلاً "مراجعه کننده میتواند بدست بیاورد که چند شاعر اصفهانی داشته ایم و یا چند شاعر خطاط یا مصور و یا حسینی و حسینی در ذریعه معرفی شده است. در فهرست دوم کلیه آثار شاعران بترتیب حروف الفباء جمع شده است.

بوسیله این فهرست میتوانیم دریابیم که چند شاهنامه و یا یوسف و زلیخا مثلاً در الذریعه آمده است. مقایسه چاپ شده مجلد از طرف علی نقی فرزند مؤلف بدان اضافه شده است.

مجلد دهم: این مجلد سال ۱۳۳۵ ش = ۱۹۵۶ م در ۲۷۲ ص. در چاپخانه مجلس شوری در تهران چاپ شده است، و مجموعاً ۸۸۵ کتاب در آن معرفی شده است. مقداری از کتب علم کلام بعنوان "رد..." و بسیاری از کتب بعنوان "رجال" در این مجلد دیده میشود.

مجلد یازدهم: این مجلد در ۱۳۴۷ ش = ۱۹۵۸ میلادی در ۳۴۶ ص. در چاپخانه مجلس چاپ شده است و برای نخستین بار نام فرزند مؤلف نیز بر پشت مجلد ثبت گردیده است. در این مجلد مقداری از کتابچه های بی نام بعنوان "رساله..." پیوست حروف یاد شده است و سپس حرف راء در این مجلد به پایان میرسد. جمعا ۲۵۴۲ کتاب را معرفی نموده است.

مجلد دوازدهم: این مجلد که شامل حرف ز، ژ، س است در همان چاپخانه در طهران

بسال ۱۳۴۰ ش = ۱۹۶۲ م در ۲۹۴ ص. چاپ شد. عنوان‌های زیج برای تاریخ علم نجوم در ایران و "ساقی‌نامه" برای تاریخ ادبیات انقلابی دوره اول صفوی است و بخشهای مفیدی از این مجلد را تشکیل میدهند.

مجلد سیزدهم: این مجلد شامل نیمی از حرف شین است و در ۳۹۴ ص. در نجف زیر نظر خود مؤلف و تصحیح یکی از شاگردان جوان ایشان (آقای سید محمدحسن ظالقانی) مدیر مجله المعارف در نجف چاپ شده است و معرفی ۱۴۷۷ کتاب را دربر دارد.

مجلد چهاردهم: این مجلد در چاپ‌خانه الاداب در نجف مانند جلد سیزدهم چاپ شده ۳۷۶ صفحه دارد. تصحیح این مجلد بدست یکی از شاگردان قدیمی و دانشمندان مؤلف، آقای سید محمد صادق بحر العلوم انجام گرفته است و آخرین رقم آن نشان می‌دهد که در این دو مجلد حرف شین ۲۵۷۴ کتاب معرفی شده است.

بخش شرحهای حرف شین مانند بخش حاشیه‌ها در حرف ح (در جلد ششم) نمودار ادبیات توضیحی و تعلیمی می‌باشد و نشان می‌دهد که چگونه مدت‌ها دانشمندان ما به خود فرو رفته و بگرد مسائل کهن پیچیده و بجای ابتکار و تصنیف، به تکرار کار گذشتگان پرداخته‌اند. در این بخش حدود ۱۹۰۰ شرح دیده می‌شود. نظم و ترتیب علمی که مصحح جلد ششم برای حاشیه‌ها ایجاد کرده در شرحها دیده نمی‌شود. در جلد ششم نخست کتاب حاشیه‌نویسی شده معرفی می‌گردد و سپس حاشیه‌های آن پشت سر یکدیگر نهاده می‌شود، لیکن در جلدهای ۱۳-۱۴ این عمل بصورت ناقص انجام شده است، کتابهای شرح شده گاهی معرفی نمیشوند و گاهی مکرر تعریف می‌شوند.

مجلد پانزدهم: در این مجلد حروف س، ض، ط، ظ، ع جمع شده است و در چاپخانه دانشگاه تهران به سال ۱۳۴۳ ش = ۱۹۶۵ م در ۴۰۰ ص مانند مجلدات پیش از سیزدهم با تصحیح و اضافات فرزند مؤلف علی‌نقی منزوی چاپ و پخش شده است. و این آخرین جلد است که به تصحیح او پخش گردید و پس از انتقال او به بیروت برادرش احمد منزوی فرزند دوم مؤلف کار وی را در تهران ادامه داد.

مجلد شانزدهم: این مجلد شامل حرفهای ف، ع، غ می‌باشد و بتصحیح فرزند دیگر مؤلف احمد منزوی در ۴۴۲ ص در چاپخانه دانشگاه تهران بسال ۱۳۴۶ ش = ۱۹۶۷ م چاپ شده است. احمد منزوی غیر از تصحیح و اضافه، فهرستی برای نام مؤلفان یاد شده در این جلد در پایان افزوده است، و این کار را در مجلدات پس از آن نیز ادامه داده است.

مجلد هفدهم: در این مجلد حرف "ق" و نیمی از حرف "ک" آمده و بتصحیح احمد منزوی در چاپخانه اسلامیه سال ۱۳۸۷ = ۱۹۶۷ م چاپ شده است. در حرف قاف ۱۳۴۸ کتاب و در حرف کاف این مجلد ۳۸۰ کتاب معرفی شده است. فهرست مؤلفین نیز مانند جلد پیشین به دنبال آن هست. در این مجلد و مجلدات آینده تعداد کتب شیعه اسماعیلی بیشتر شده است و سبب آن انتشار فهرست کتب ایشان تألیف مجدوع توسط علینقی منزوی میباشد. این کتاب مدرک کارهای ایوانف درباره تاریخ ادب اسماعیلی بوده و تنها خواص از آن اطلاع می داشتند.

مجلد هجدهم: در این مجلد باقی حرف "ک" و همه حرف "ل" آمده است. در همه حرف "ک" ۱۳۴۳ کتاب و در همه حرف "گ" ۲۸۰ کتاب و در همه حرف "ل" ۶۲۷ کتاب معرفی شده است. این مجلد نیز مانند پیشین در چاپخانه اسلامیه در تهران. سال ۱۹۶۷ م = ۱۳۷۸ هـ بتصحیح احمد منزوی چاپ و در ۴۳۶ ص منتشر گردیده است. مجلد نوزدهم: این مجلد بخشی از حرف میم را دربر دارد و در ۴۰۹ ص در همان چاپخانه با تصحیح و اضافات احمد منزوی سال ۱۳۸۹ ق = ۱۹۶۹ م چاپ شده است. در عنوان مثنوی در این مجلد پیرامون ۱۱۵۰ مثنوی یاد شده است که برخی از آنها در مجلد نهم نیز نیامده است.

مجلد بیستم: این مجلد از مجتبی تاملیل از حرف میم را دربر دارد و سال ۱۳۹۰ هـ با تصحیح و اضافات احمد منزوی چند ماه پس از مرگ مؤلف منتشر گردیده و در آغاز آن خلاصه شرح حالی از ایشان در ۱۲ صفحه چاپ شده. عنوانهای قابل دقت این مجلد "مسائل" و "مسئله" و "مزار"، "مختصر"، "مختار"، "مجموعه" هاست. این مجلد دارای ۴۲۸ صفحه و کتابشماری آن از ۱۶۸۱ تا ۳۶۵۸ می باشد.

مجلد بیست و یکم: از نام "مستبین" تا "مقاله" را از حرف میم دربر دارد و کتابشماری آن از ۳۶۵۹ تا ۵۷۱۹ می باشد. مهمترین عنوانهای عمومی آن "مشیخه"، "معاد"، "مغرب"، "معرفة"، "مقاله و مقالات" است. این مجلد سال ۱۳۹۲ هـ - ۱۹۷۲، در ۴۵۲ صفحه با تصحیح و اضافات آقای احمد منزوی در چاپخانه اسلامیه منتشر شده است.

مجلد بیست و دوم: این مجلد نام های از "مقالید" تا "منتخب" را از حرف میم دربر دارد و با تصحیح و اضافات همان منزوی سال ۱۳۹۳ هـ - ۱۹۷۴ م در ۴۴۴ صفحه در همان چاپخانه منتشر شده است. کتابشماری این جلد از ۵۷۲۰ تا ۷۸۱ می باشد. مهمترین عنوانهای عمومی آن "مقالات"، "مقتل"، "مقدمه"، "مکاتبات و مکاتیب و مکتوب"،

"ملخص"، "مناسک"، "مناظرات"، "مناقب"، "منتخب" می‌باشد.
مجلد بیست و سوم: آخرین مجلد حرف میم است و "منتزع" تا "میوه" را دربر
دارد. کتاب‌شمار آن نشان می‌دهد که در حرف میم کلاً ۹۱۸۰ کتاب معرفی شده است.
این مجلد بسال ۱۳۹۵ هجری قمری با تصحیح و اضافات احمد منزوی در چاپخانه اسلامیّه
تهران در ۳۶۲ صفحه چاپ شده است. عنوانهای مهم آن "منشآت"، "منطق"، "منظومه"
"موسیقی" می‌باشد. احمد منزوی پس از انتشار این مجلد به پاکستان سفر کرد تا به تکمیل
"فهرست نسخه‌های خطی فارسی" خود بپردازد که تاکنون شش مجلد آن منتشر شده
است.

مجلد بیست و چهارم: شامل تمام حرف نون است و ۲۳۱۵ کتاب در آن معرفی
شده است و طبق فهرستی که در آخرین صفحه آن دیده می‌شود: این جلد شامل
۱۰۷۴۱ صفحه است و ۵۱۴۲۳ کتاب در آن معرفی شده است.

مهمترین عنوانهای عمومی که در این مجلد دیده می‌شود: نامه‌ها، نجوم، نحو،
نزهة، نسب، نسخه، نصاب، نظم، نفس، نقد، نقض، نکاح، نوادر، نوروزیه، نهایه،
نهیج، نیت، می‌باشد. در "نجوم" تاریخچه این علم و پیشگامی ایرانیان در ترجمه
آن برای مسلمانان به زبان عربی و در "نوادر" تاریخچه‌هایی از تألیفات کوچک در سه
قرن اول اسلام دیده می‌شود که به چهارصد اصل معروف بوده‌اند. این مجلد با تصحیح
و تنقیح و اضافات دکتر علینقی منزوی منتشر شده است.

مجلد بیست و پنجم: این جلد شامل حرفهای و-ه-ی است و از "واثق" تا
"یهودی سرگردان" را دربر می‌دارد و مجموعاً ۱۸۰۵ کتاب در آن معرفی شده است.
۸۷۵ کتاب آن در حرف واو است و عنوانهای مهم آن "الواحد لایصدر منه الا واحد"،
"واقعات" و ده عنوان "وامق و عذرا"، "الوجود"، "الوجیزه"، "وحدة الوجود"،
"وسیله"، "وصیت"، "وقائع الایام"، "وقف". در حرف "ه" ۶۵۰ کتاب معرفی شده
است و عنوانهای مهم آنها: "الهدایة" و "هدیه"، "هشت..."، "هفت..."،
"هندسه"، "هیئت" می‌باشد.

در حرف "ی" ۲۸۰ کتاب معرفی شده که عنوانهای مهم آن: "یادداشت"،
"یادگار"، "ینابیع"، "یوسف وزلیخا"، "یوم ولیله" می‌باشد. در پایان این مجلد
تاریخچه چاپ مجلدات ۲۵ گانه ذریعه و فهرست اسما، مؤلفین کتب معرفی شده در این
مجلد و یک استدراک برای اغلاط ۲۵ مجلد ذریعه و ارجاعهای مفید در آنها آمده که
شامل ۱۴۲ صفحه است.

ذریعه شامل ۱۱۲۳۹ صفحه است و در آن ۵۳۵۱۰ کتاب معرفی شده است.

مستدرک ذریعه .

از آقای دکتر منزوی پرسیده‌اند آیا برای استدراک از قلم افتاده‌های این دائرة المعارف کتاب‌شناسی (ذریعه) فکری کرده‌اید؟ ایشان گفته: به نظر من اگر ادبیات شیعی را به دو بخش بزرگ فارسی و غیرفارسی تقسیم کنیم، باید قبول کنیم که مرحوم پدرم از بخش غیرفارسی ادبیات شیعه ۹۷٪ را در این دائرة المعارف گردآورده یعنی از این بخش بیش از ۳٪ از قلم او نیفتاده است. اما در بخش ادبیات فارسی شیعه باید اذعان کرد که آن مرحوم موفق به گردآوری بیش از ۵۰٪ نشده است، پس مسلماً باید برای باقی‌مانده فکر استدراک بود. اما چون در این مستدرک اکثریت مطلق با آثار فارسی شیعه خواهد بود، نوشتن چنین فهرستی نیز به زبانی غیرفارسی تا اندازه‌ای غیرطبیعی به نظر خواهد رسید.

از طرف دیگر، انتشار مجلدات متعدد از فهرست نسخه‌های خطی فارسی که بوسیله برادرم احمد منزوی فرزند دوم صاحب ذریعه تهیه و چاپ شده است گوشه‌ای دیگر از این مشکل را حل کرده است، بدین معنی که هرچند همه مؤلفان کتب مذکور در آن فهرست از نظر سیاسی شیعی نبوده‌اند لیکن اکثریت مطلق آن مؤلفان فارسی‌نویس، از نظر فلسفی شیعی بوده یعنی در مسائل مورد اختلاف حسن و قبح عقلی و شرعی، جبر و اختیار و عدل و ظلم و توحید اکثریت شیعی مذهب بوده‌اند. بنابراین تهیه فهرستی دیگر بنام مستدرک ذریعه برای ادبیات فارسی شیعی چندان منطقی به نظر نمی‌رسد. با این‌همه باید بگویم که مؤلف ذریعه در چندین جا اشارتهایی به "مستدرک ذریعه" که در نظر داشته است، نموده و یادداشتهایی متفرق نیز در این مورد از ایشان در کتابخانه باقی است. اما مقدار آنها از یکدهم یک مجلد ذریعه کمتر است.

به خاطر دارم سال ۱۳۲۵ خ مرحوم پدرم صاحب ذریعه به تهران آمده بودند و موقتاً در منزل مرحوم آل احمد طالبانی پدر جلال آل احمد که پسر دختر خواهر مؤلف ذریعه است در کوچه پانچار خیابان خیام وارد شده بود. روزی شادروان محمد قزوینی و مرحوم دکتر قاسم غنی مؤلف تاریخ عصر حافظ بدیدار ایشان آمدند. مرحوم قزوینی در ضمن تجلیل از دائرة المعارف کتابشناسی ذریعه ذکری از قاضی نورالله شوشتری نمود و فرمود به سبب تألیفش " مجالس المؤمنین " برخی به ایشان لقب " شیعه‌تراش " داده‌اند. پدرم که این سخن را از جاهای دیگر نیز شنیده بود، گوشه و تعریضی بخود تلقی نمود و درهم شدند، اما به خاصیت کم‌حرفی و حاضر جواب نبودن،

سکوت کردند، ولی دکتر عنی بشدت از فاضی نورالله دفاع کرد.

پس از بیرون شدن میهمانان شادروان پدرم فرمود: فاضی نورالله شهید ثالث است و بزرگترین خدمتها را با تألیف دائرة المعارف "مجالس المؤمنین" برای شیعه انجام داده است. این لقب را سنی‌مآبان پس از صاحب ریاض‌العلماء بدو داده‌اند، که تقلیدی است از لقب "ولی‌تراش" که جامی شاعر اهل سنت قرن نهم به نجم‌الدین کبری داده بود. فاضی نورالله فیلسوف عالی‌مقام است. او کسانی را که از نظریات فلسفی شیعه دفاع می‌کردند شیعه می‌شمرد. به نظر او کسانی که حسن و قبح را عقلی بدانند نه شرعی، و قائل به عدل و توحید اشراقی باشند نه عددی، و منکر جبر و انقطاع فیض با مرگ پیغمبر باشند، ناچار به امامت قائل خواهند بود نه خلافت.

هفته‌ای بعد شادروان پدرم باتفاق آقای جلال محدث داماد آل‌احمد و مرحوم جواد کمالیان رئیس کتابخانه، دانشکده، حقوق و من برای بازدید مرحوم قزوینی که در منزل دکتر علی شایگان (رئیس دانشکده، حقوق) واقع در خیابان جم (کاخ) سکونت می‌داشت رفتیم. پدرم در ضمن صحبت، موضوع فاضی‌نورالله را به میان آورد و مطالبی را که در خانه برای ما گفته بود با تفصیل بیشتر بیان نمود. این‌بار مرحوم قزوینی سکوت و گاهی تأیید می‌کرد. در این جلسه مرحوم جواد کمالیان چندین قطعه عکس از حضار برداشت.

طبقات اعلام‌الشیعه.

دومین اثر مؤلف الذریعه یک دوره، رجال بدین نام است. وی از سال ۱۳۲۹ هـ = ۱۹۱۱ م که برگردش و جستجوی در کتابخانه‌ها اشتغال داشته، و برای بدست آوردن احوال و آثار علما و ادبای شیعه در طی قرون گذشته کوششی خستگی‌ناپذیر بخرج داده، دانشمندی که هریک در روزگار خویش ستاره، درخشانی بشمار بوده‌اند و امروزه جز نامی با چند سطر اثری در پشت کتاب کهن و اوراق موریان‌زده از ایشان چیزی باقی نمانده بود، زنده کرده و احوال ایشان را در معرض دست‌رس همگان قرار داده است.

وی این گنجینه بزرگ را بیازده بخش تقسیم کرده است، و هریک را به قرنی از سده چهارم هجری تا چهاردهم اختصاص داده است و هر قرن را بترتیب حروف هجای آغاز نام آن بزرگان مرتب ساخته و نامی ویژه بدان داده است. نام این یازده بخش در مقدمه جلد اول ذریعه و پشت جلد پنجم آن دیده می‌شود، و هریک از آنها در یک یا چند جلد است. مقداری از دو بخش این دوره در زمان زندگانی مؤلف بترتیب زیر چاپ شد:

قرن چهاردهم: از بخش مربوط به سده چهاردهم هجری از این کتاب بزرگ که خود "نقیباء البشر فی القرن الرابع عشر" نام دارد، چهار مجلد در ۱۶۷۸ ص در نجف از چاپ بیرون آمده و از حرف الف تا آخر حرف عین را دربر دارد، و در آن ۲۲۲۸ تن از دانشمندان معاصر معرفی شده‌اند. آقای سید محمد حسن طالقانی نجفی از شاگردان مؤلف در اخراج و تصحیح این مجلدات سهم بسزا داشته است.

قرن سیزدهم: این بخش که دانشمندان سده سیزدهم هجری را دربر دارد و "الکرام الجبرة فی القرن الثالث بعد العشرة" نام دارد، دو جلد در نجف چاپ شده که جمعا ۸۵۲ ص دارد و تا کلمه علی ۱۵۶۷ تن را معرفی کرده است.

مجلدات پنج‌گانه دیگر کتاب که توسط علینقی منزوی طبع شده عبارت است از:

۱- نوابغ الرواة فی رابعة المآت: این بخش که دانشمندان شیعه در سده چهارم هجری را دربر دارد بسال ۱۹۷۱ م در ۳۶۵ صفحه و فهرست و یک مقدمه ۴۶ صفحه‌ای از مصحح یعنی علینقی منزوی در معرفی کتاب و خاطراتی از پدرش (مؤلف کتاب) و نوع کار و مصادر آن منتشر گردید.

۲- النابغ فی القرن الخامس: این بخش نیز که دانشمندان سده پنجم را در بر دارد در همان سال ۱۹۷۱ م در ۲۲۹ صفحه منتشر گردید.

۳- الثقات العیون فی سادس القرون: این بخش دانشمندان سده ششم هجری را دربر دارد و در ۳۶۳ صفحه در بیروت بسال ۱۹۷۲ م منتشر گردید.

۴- الانوار الساطعة فی المائة السابعة: در این بخش دانشمندان شیعه در سده هفتم دیده می‌شوند در ۲۳۱ صفحه در بیروت ۱۹۷۲ منتشر گردید.

۵- الحقائق الراهنة فی المائة الثامنة: این بخش که شامل دانشمندان شیعه در سده هشتم هجری است سال ۱۹۷۵ در ۲۷۰ صفحه منتشر گردیده است. حوادث جنگ داخلی لبنان علینقی منزوی را دوباره به تهران بازگردانید و کار چاپ طبقات در بیروت فعلا متوقف مانده است.

مصفی المقال فی مصنفی علم الرجال .

صاحب ذریعه در این کتاب شرح حال تاریخ نویسان را در تمام ادوار اسلامی گرد آورده و در پیرامون ششصد تن از پیشگامان خود را معرفی کرده است. این کتاب را فرزند دوم مؤلف ذریعه احمد منزوی در تهران تصحیح و بسال ۱۳۳۷ ش = ۱۹۵۸ م در ۶۲۶ ص چاپ کرد.

آثار دیگر مؤلف الذریعه:

- ۶- منتخبی از مصفی المقال یاد شده، که تحت عنوان "المشیخة" "یا" الاسناد المصفی" در نجف بسال ۱۳۵۶ = ۱۹۳۷ م چاپ شده است. در این کتابچه فقط از کسانی یاد شده است که در طریق روایت و زنجیره سند اجازات ایشان واقع شده‌اند. به همین سبب صاحب الذریعه از نسخه‌های این کتابچه بعنوان "اجازنامه" استفاده می‌نمود، و با نوشتن چند سطر اجازه روایتی در پایان هر نسخه این کتاب، بنام بیک شاگرد، بوی اجازه‌نامه می‌داد. ذریعه ج ۲ ص ۷۰ و ج ۳ ص ۴۹۱ و ج ۱۰ ص ۵۱ دیده شود.
- ۵- هدیة الرازی الی المجدد الشیرازی: در شرح احوال آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی است. این کتاب اخیراً توسط یکی از نوادگان دختری شیرازی چاپ شده است.
- ۶- النقد الطیف فی نفی التحریف عن القرآن الشریف: صاحب الذریعه در این کتاب از استاد خویش حاجی نوری و کتاب او "فصل الخطاب فی تحریف الکتاب" دفاع نموده و او را از قول به تحریف بمعنی تغییر و تبدیل تبرئه کرده است.
- کتاب توسط علی نقی منزوی فرزند مؤلف بفارسی برگردانیده شده و در ذریعه (ج ۴) یاد شده است.
- ۷- توضیح الرشد فی تاریخ حصر الاجتهاد: همانگونه که از نام این کتابچه هویدا است در باره مذهب اجتهاد در فروع احکام و تاریخ پیدایش مذهب تقلید و سد باب اجتهاد و حصر حق اجتهاد به چهار تن پیشوا نزد اهل سنت است. این کتاب بدرخواست یکی از علمای موصل تألیف شد.
- ۸- تفنید قول العوام بقدم الکلام: این کتابچه نیز در باره یک مسئله کلامی است که مورد نزاع میان معتزله و اشاعره در دوره عباسی بوده است که آیا قرآن قدیم است یا حادث، این رساله نیز بدرخواست همان عالم موصلی نوشته شده و در ذریعه "ج ۴ ص ۳۶۱" یاد شده است.
- ۹- ذیل المشیخة: در مشایخ مؤلف از اهل سنت. این رساله در آغاز کتاب "الوضوء فی الکتاب والسنّة" چاپ شده است. شماره ۴ منتخبی از مصفی دیده شود.
- ۱۰- ضیاء المقازات فی طرق مشایخ الاجازات.
- ۱۱- اجازات الروایة و الوراثة فی القرون الاخرة، برای تفصیل معرفی این کتاب ذریعه ج ۱ ص ۱۲۹ دیده شود.
- ۱۲- مسند الامین، اجازه مفصلی است که برای مؤلف کتاب "شهداء الفصيلة" و الغدير مرحوم امینی نوشته است.

- ۱۳ - حیاة الشیخ الطوسی : در شرح احوال شیخ طوسی ، که در آغاز چاپ "التبیان" و جداگانه در ۱۵۰ ص چاپ شده است . این کتاب پس از چاپ جلد هفتم ذریعه تألیف و طبع شده است .
- مؤلف ذریعه خلاصه‌های بسیاری از کتب دیگران بیرون آورده که هر یک برای خود کتابی مستقل بشمار است مانند :
- ۱۴ - الدرّة النقیس فی تلخیص رجال التّائیس . ذریعه ۸ : ۸۶ - ۸۷ دیده شود .
- ۱۵ - محصول مطلع البدور فی تلخیص مافیہ من المنشور ، ذریعه ۲۰ : ۱۵۱

- ۱۶ - الیاقوت المزدهر فی تلخیص ریاض الفکر .
- ۱۷ - ملخص زاد السالکین از فیض کاشانی . تفصیل را در ذریعه ۱۲ : ۲-۳ و ج ۲۲ : ۲۰۷ ببینید .
- ۱۸ - نزهة البصر فی فهرس نسخه السحر . حرف نون ذریعه دیده شود .
- ۱۹ - چند کتابچه در انساب نوشته یا کتب انساب را مشجر و شاخه‌بندی کرده .
- ۲۰ - الظلیلة فی النساب البیونات الجلیله .
- ۲۰ - تشجیر حدیقه النسب ، للافتونی .
- ۲۱ و ۲۲ - وی تقریرات درس‌های استادان خویش چون آخوند خراسانی و شیخ شریعت اصفهانی را بصورت کتاب مستقل نوشته است .